

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ЗАСОБАМИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Матковський А. О.

аспірант кафедри теорії та методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0009-0005-1368-0791

Зміст статті репрезентує аналітичне дослідження науково-теоретичних положень вищої юридичної освіти. Системний аналіз дав змогу дійти висновку, що до розв'язання проблеми формування готовності майбутнього юриста до самоосвітньої діяльності у процесі професійної підготовки засобами неформальної освіти найдоцільніше використовувати положення міждисциплінарного, системного, особистісно орієнтованого, аксіологічного, компетентнісного, акмеологічного, діяльнісного, технологічного наукових підходів. Готовність до професійного саморозвитку майбутнього юриста виступає цілеспрямованим процесом підвищення рівня його професійної компетентності та розвитку особистісних професійно значущих якостей з урахуванням соціальних вимог та умов професійної діяльності і власної програми розвитку. Самоосвітня діяльність передбачає самоорганізацію студентів, особистісно-розвивального простору, в якому відбувається освоєння і прийняття змісту юридичної освіти, оволодіння здатністю ідентифікації правової проблеми та її вирішення на основі принципів права, формуються вміння застосовувати сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи. Показниками сформованої готовності до професійного саморозвитку юриста є: особистісна рефлексія, загальні та спеціальні фахові компетентності, здатність до саморозуміння, сформована цінність саморозвитку, постійне прагнення до власної самоактуалізації, мотивація до удосконалення професійної діяльності, здатність до власної самореалізації, загальні та організаційні вміння, комунікативні здібності.

Неформальна освіта, на нашу думку, нині – це потужний чинник особистісного і професійного саморозвитку фахівця, ознака науково-технічного прогресу, який потребує постійного опанування новітніми технологіями, заснованими на інноваційних знаннях; це вимога інформаційного суспільства, головною рисою якого є постійні оновлювальні знання. Особливості організації неформальної освіти, її гнучкість дають змогу розв'язувати найрізноманітніші освітні завдання: проблеми професійної підготовки дорослих, створення демократичного суспільства, виховання громадянина.

Ключові слова: наукові підходи, професійна підготовка, майбутні юристи, самоосвітня діяльність, юридична освіта, неформальна освіта.

Matkovskiy A. O. Scientific approaches to the study of the problem of forming the readiness of future lawyers for professional self-development by means of informal education

The content of the article represents an analytical study of the scientific and theoretical provisions of higher legal education. System analysis allowed us to conclude that to solve the problem of forming the readiness of a future lawyer for self-educational activity in the process of professional training by means of informal education, it is most appropriate to use the provisions of interdisciplinary, systemic, personally oriented, axiological, competency-based, acmeological, activity-based, technological scientific approaches. The readiness for professional self-development of a future lawyer is a purposeful process of increasing the level of his professional competence and the development of personal professionally significant qualities, taking into account the social requirements and conditions of professional activity and his own development program. Self-educational activity involves the self-organization of students, a personal and developmental space in which the content of legal education is mastered and accepted, the ability to identify a legal problem and solve it on the basis of the principles of law is acquired, the ability to apply modern legal doctrines, values and principles of the functioning of the national legal system is formed. Indicators of the formed readiness for professional self-development of a lawyer are: personal reflection, general and special professional competencies, ability to self-understanding, formed value of self-development, constant striving

for one's own self-actualization, motivation to improve professional activity, ability to self-realization, general and organizational skills, communication skills.

Informal education, in our opinion, is now a powerful factor in the personal and professional self-development of a specialist, a sign of scientific and technological progress, which requires constant mastery of the latest technologies based on innovative knowledge; this is a requirement of the information society, the main feature of which is constant updating of knowledge. Features of the organization of informal education, its flexibility make it possible to solve a wide variety of educational tasks: problems of professional training of adults, creation of a democratic society, education of a citizen.

Keywords: scientific approaches, professional training, future lawyers, self-educational activities, legal education, informal education.

Вступ. Ефективність розв'язання актуальної проблеми формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти визначається рівнем її наукового обґрунтування. У процесі дослідження дуже важливо виразно систематизувати наукові підходи, які лежать в основі методології вивчення окресленої проблеми. Науковий підхід є базовим інструментом, методологічним засобом, який спрямовує вектор розв'язання теоретичних та практичних педагогічних проблем. Отож логіка побудови етапів дослідження спонукає нас до визначення та обґрунтування наукових підходів процесу формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти.

Проблема методології наукових досліджень у галузі вищої професійної освіти завжди була у пріоритеті наукової спільноти. Це підтверджено підвищеною увагою як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Фундаментальним теоретико-методичним підґрунтям окреслення наукових підходів до процесу формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти є наукові праці, у яких виокремлено напрями: теоретико-методологічні основи наукових досліджень репрезентовано в дослідженнях Л. Артющкіна, О. Дубасенюк, О. Рудь, О. Семенов, Н. Чайченко, В. Шинкарук; особливості реалізації міждисциплінарного підходу розкрито в наукових працях В. Андрущенко, С. Гончаренка, В. Докучаєвої, А. Колот, Л. Масол; дослідники проблеми моделювання педагогічних процесів на основі системного підходу: Л. Вішнікіна, Т. Гордієнко, Н. Грицай, О. Савченко, Л. Хомич; розкриття парадигми особистісної орієнтації освіти та визначення загальнодидактичних

засад особистісно орієнтованого підходу представили І. Зязюн, А. Маслоу, І. Бех, О. Бондаревська, О. Падалка, Н. Гузій, В. Моляко; дослідження аксіологічного наукового підходу розкриваються у працях сучасних українських учених В. Андрущенко, Л. Кацинської, О. Невмержицького, З. Самчука.

Методи та методики дослідження. У процесі наукового пошуку нами використано теоретичні методи дослідження – науковий аналіз і синтез філософських, психолого-педагогічних, мистецтвознавчих та нормативно-правових джерел, Інтернет-ресурсів, авторефератів, дисертацій із проблеми дослідження наукових підходів процесу формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти; індукція і дедукція для формування тезаурусу та концептуальних засад дослідження; ретроспективний аналіз вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду для визначення тенденцій професійного саморозвитку майбутніх юристів; компаративні методи дослідження – порівняння і класифікація для визначення сутнісних характеристик готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти; методи моделювання і проектування для розроблення складників готовності та елементів структурно-функціональної моделі досліджуваного процесу.

Результати. У Словнику української мови поняття «підхід» тлумачиться як сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [14, с. 518]. Поняття «методологічний підхід» є загальноживим у науковому обігу. Його пояснюють як певний вихідний принцип, вихідне положення, вихідну позицію чи переконання (цілісний,

комплексний, системний, компетентнісний), а з іншого боку – як напрям вивчення предмета дослідження (історичний, логічний, змістовий, формальний) у словнику методології Н. Чайченко, О. Семенов, Л. Артюшкіна, О. Рудь [13, с. 151]. У Філософському словнику В. Шинкарука термін «**методологія**» – це сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються у процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети [16, с. 270].

На думку вітчизняної вченої О. Дубасенюк, поняття «**науковий підхід**» закладає основні положення для реалізації відповідних концепцій, визначення компонентів навчально-виховної системи. Ураховуючи це, дослідниця зазначає, що науковий підхід не може бути єдиним, це має бути система підходів, яка передбачає альтернативність освітніх стратегій [7, с. 21–26]. Отже, поняття «**науковий підхід**» ми розглядаємо як сукупність ідей, які визначають наукову позицію дослідника, принципів, які є основою концепції дослідження, а також способів, процедур і прийомів, які забезпечують реалізацію вибраної стратегії в експериментальній діяльності.

Аналіз історичних, сучасних вітчизняних та зарубіжних тенденцій теорії і практики підготовки фахівців у закладах вищої освіти дав змогу визначити, що методологічним підґрунтям розв'язання проблеми формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти є положення **міждисциплінарного, системного, особистісно орієнтованого, аксіологічного, компетентнісного, акмеологічного, діяльнісного, технологічного наукових підходів**.

Методологічним «**науковим підходом**» вважається сукупність способів і прийомів вивчення об'єкта, його структурних, функціональних особливостей, властивостей, а також взаємодій із навколишнім світом. Якщо як критерій класифікації наукових підходів вибрати ступінь повноти пізнання навколишнього світу, то всі підходи, відповідно до досліджень бельгійського вченого Е. Джаджа, зводяться до чотирьох основних видів: дисциплінарного, міждисциплінарного, мульти-

дисциплінарного (полідисциплінарного), трансдисциплінарного, системного [17].

Система професійної підготовки майбутніх фахівців завжди характеризується різноманітними зв'язками між галузями наукових знань. Проблема формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти є багатогранною і багатоаспектною. Вона базується як на основі сучасної системи знань з питань етики та прав людини, методології, змісту, методик і технологій викладання юридичних дисциплін, так і на усвідомленні фундаментальної ролі правника в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини, розвиненій когнітивній гнучкості, здатності до самоосвіти і саморозвитку в професійному полі, що свідчить про необхідність залучення міждисциплінарного підходу.

Методологічні засади реалізації **міждисциплінарного підходу** розкриваються в наукових працях В. Андрущенка, С. Гончаренка, В. Докучаєвої, А. Колот, Л. Масол. Учені відстоюють думку про те, що міждисциплінарність базується на інтеграції наукових ідей із різних галузей. Міждисциплінарність, на думку В. Андрущенка, – це можливість виявити, розпізнати, сприйняти те, що було прихованим у надрах окремо взятої науки за умови використання методів та інструментарію інших наук [1, с. 21]. Л. Масол визначає міждисциплінарність як запозичення взаємопов'язаними науками методів, інструментарію, результатів дослідження, використання їхніх теоретичних схем, моделей, категорій, понять [12, с. 11]. Міждисциплінарність – це науково-педагогічна новація, що породжує здатність побачити, розпізнати, сприйняти те, що є недоступним у межах окремо взятої науки з її специфічним, вузькоорієнтованим об'єктом, предметом і методами дослідження, стверджує В. Докучаєва [6, с. 356]. Слушною вважаємо думку А. Колот про те, що на практиці міждисциплінарний підхід може реалізовуватися за двома основними форматами, сценаріями. За першого формату міждисциплінарність, образно кажучи, наводить мости між різними науками, неформально об'єднує їх, не порушуючи їхньої індивідуальності, унікальності,

своєрідності. За другого формату міждисциплінарність постає як реальний інструмент об'єднання наук, появи інтегрованих продуктів, проєктів, об'єктів дослідження [9, с. 19].

Міждисциплінарність як тенденція до цілісного уявлення про навколишній світ, закономірний результат високого рівня реалізації інтегративних зв'язків в освіті дістала назву фундаменталізації освіти. Академік С. Гончаренко підкреслює: «*Освіта стає фундаментальною, якщо вона зорієнтована на виявлення глибинних сутнісних основ і зв'язків між різноманітними процесами навколишнього світу. Фундаментальні знання про ці основи і зв'язки містяться в загальних природничо-наукових, технічних і гуманітарних дисциплінах, які узагальнено відображають логіку і структуру відповідних наук із позицій сьогодення*» [5, с. 181].

Міждисциплінарні зв'язки в освітньому процесі професійної підготовки фахівця правничої спеціальності – це зв'язки між навчальними дисциплінами різних галузей знань. Наприклад, зв'язки між дисциплінами циклу загальної підготовки майбутнього юриста: «Історія української державності та національної культури», «Філософія», «Захист прав і свобод людини», «Українська мова» та «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Основи наукових досліджень та академічна доброчесність». Окрім того, зв'язки між навчальними дисциплінами циклу професійної підготовки майбутнього юриста: «Юридична психологія», «Юридична деонтологія», «Конституційне право», «Кримінальне право», «Цивільне право», «Адміністративне право», «Господарське право», «Трудове право», «Земельне право», «Екологічне право» та ін., ведуть до формування цілісного бачення правничого процесу й особливостей професійної діяльності.

Міждисциплінарний підхід у процесі формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти ми вбачаємо в таких напрямках освітньої діяльності:

– реалізація інноваційної моделі самоосвітньої діяльності майбутніх юристів у професійній підготовці в закладах вищої освіти та її складників;

– модернізація освітньо-професійних програм підготовки майбутніх юристів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти шляхом застосування засобів неформальної освіти;

– створення середовища професійного саморозвитку майбутніх юристів у закладах вищої освіти на засадах взаємопроникнення, інтеграції наукового знання на межі галузей різних наукових дисциплін;

– застосування системи інноваційних технологій неформальної освіти, синтезу нових технологічних конструктів у професійному саморозвитку майбутніх юристів у закладах вищої освіти.

Провідним науковим підходом до формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти вважаємо **системний**. У Педагогічному словнику С. Гончаренка зазначається: «*Системний підхід – напрям у спеціальній методології науки, завданнями якого є розроблення методів дослідження і конструювання складних за організацією об'єктів як систем*» [5, с. 306].

Дослідники проблеми моделювання педагогічних систем Л. Вішнікіна, Т. Гордієнко, Н. Грицай, О. Савченко, Л. Хомич переконують у тому, що **системний підхід** у педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення у них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину. Учена-дослідниця Л. Вішнікіна окреслила основні принципи теорії системного підходу: цілісність (розглядає систему як єдине ціле і неподільне та підсистему для вищих рівнів), ієрархічність будови (підпорядкованість елементів різних рівнів: нижчих вищим), структуризація (аналіз елементів системи та їхніх взаємозв'язків у межах певної організаційної структури), множинність (використання моделей різних рівнів для опису окремих елементів та системи загалом), системність (властивість об'єкта володіти усіма ознаками системи) [4, с. 82].

Дослідниця теорії системного підходу О. Дубасенюк визначає освітню систему як сукупність взаємопов'язаних структурних і функційних компонентів, що дає змогу

з'єднати поодинокі процеси, деталі, результати аналітичного експерименту у гармонійну самоорганізовану систему, головною ознакою якої є наявність системоутворюючого фактору, підпорядкованого освітньо-виховним завданням. До структурних компонентів науковиця відносить цілі й завдання, навчальну інформацію, засоби педагогічної комунікації, викладачів та студентів, засоби освітньої комунікації, а до функціональних (стійкі базові зв'язки, що зумовлюють рух, розвиток, удосконалення педагогічних систем) – гностичний, проєктувальний, конструктивний, комунікативний, організаційний компоненти, критерії оцінювання якості освітньої системи [7, с. 24].

Системний підхід як методологічний постулат наголошує на необхідності постійної корекції та узгодження мети й результату вищої юридичної освіти – виховання творчої особистості, зумовленої потребами сучасного суспільства. Системний підхід полягає у трактуванні юридичної освіти як складної нелінійної динамічної системи, відкритої до перманентних змін відповідно до трансформації соціокультурних та економічних перетворень у суспільстві. Він спонукає урахувати саморегульованість юридичної освіти, тяжіння до неперервного саморозвитку, потужний варіативний евристичний потенціал, що стимулює індивідуальну й колективну активність усіх суб'єктів вищої правничої освіти: науковців, викладачів, студентів.

Застосування системного підходу дає змогу розглянути професійну підготовку майбутніх юристів як цілісну педагогічну систему в структурному й функціональному аспектах. За такого підходу формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти розглядають як сукупність взаємопов'язаних компонентів: мети і завдань юридичної освіти, суб'єктів освітнього процесу, змісту, методів, організаційних форм, технологій педагогічного процесу та засобів діагностики.

Актуальним у процесі формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти вважаємо застосування **особистісно орієнтованого підходу**. Системоутворювальним елементом професійного саморозвитку майбутніх

юристів є мета – формування особистості майбутнього юриста, яка відповідає замовленню суспільства й указує на унікальні особистісні та професійні якості випускника, які потрібні на сучасному етапі розвитку України: компетентного, творчого, комунікабельного, з особливою системою ціннісних орієнтирів, із глибоким інноваційним професійним мисленням, високою фаховою культурою, духовністю; ерудованого, толерантного, гуманного. Юрист повинен бути і професіоналом, і високоосвіченою людиною, справжнім представником правничої еліти.

Сутність **особистісно орієнтованого підходу** щодо царини юридичної освіти полягає в орієнтації на особистісні власні життєві смисли людини, що навчається, урахування її мотивації, інтересів, потреб і реальних можливостей. Аналіз останніх наукових досліджень особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутніх юристів репрезентує декілька напрямів: розкриття парадигми особистісної орієнтації освіти (І. Зязюн, А. Маслоу), визначення загальнодидактичних засад особистісно орієнтованого навчання і виховання здобувачів освіти (І. Бех, О. Бондаревська, О. Падалка), формування творчої особистості майбутнього фахівця (Н. Гузій, В. Моляко).

Формування готовності майбутніх юристів до самоосвітньої діяльності в умовах **особистісно орієнтованого підходу** базується на індивідуально-творчому розвитку фахівця, що передбачає не запам'ятовування та репродукування інформації, а її творчу трансформацію, знаходження в ній особистісного сенсу, формування персоніфікованого ставлення, розуміння ролі правничих навичок, обізнаності з питань етики та прав людини, усвідомлення фундаментальної ролі правника в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини. Таким чином, у професійній діяльності майбутній юрист повинен трансформувати особистісні надбання у галузі права та намагатися відкрити пріоритети особистісного ставлення до кожного громадянина.

Ефективність **особистісно орієнтованого підходу** до самоосвітньої діяльності у процесі професійної підготовки майбутнього юриста значною мірою залежить від готовності до

його впровадження на практиці. Саме неформальна освіта відкриває нові можливості перед здобувачами освіти як ознака інформаційного суспільства, науково-технічного прогресу, головною рисою якого є постійні оновлювальні знання. Юрист у всі періоди свого професійного життя повинен набувати нових знань, розширювати світогляд, оволодівати новими і сумісними спеціалізаціями. Неформальна освіта сприяє збагаченню студентської молоді інноваційними знахідками, підтримувати у них прагнення до новизни, творчості, пошуку інноваційних форм, методів та видів освітньої діяльності.

Використання **аксіологічного наукового підходу** до розв'язання проблеми самоосвітньої діяльності майбутнього юриста засобами неформальної освіти дозволяє її осмислення з позиції визнання цінності, перш за все, людини та невід'ємності її прав і свобод, а також демократичних громадянських цінностей суспільства сталого розвитку й професійної діяльності юриста. Наука «аксіологія» (від грец. «axia» – цінність, «logos» – вчення) у найширшому розумінні – це вчення про цінності, їхні походження, сутність, функції, типи та види. **Аксіологічний підхід** дає змогу розробляти наукові проблеми з огляду на прийняття суб'єктом соціально значущих цінностей, які перетворюються на особисті ціннісні орієнтації, стають джерелом мотивації поведінки і діяльності. У нашому дослідженні аксіологічний підхід реалізується за допомогою принципу ціннісного ставлення до професійної діяльності юриста, до самовдосконалення, саморозвитку впродовж життя засобами неформальної освіти.

Аксіологічний підхід, як стверджують І. Зязюн, Л. Кацинська, забезпечує аналіз процесу формування компетентності майбутнього юриста шляхом ціннісно-змістового ставлення до особистісних якостей і майбутньої професійної діяльності [8, с. 4]. Послугуючись дослідженнями сучасних учених В. Андрущенко, О. Невмержицького, З. Самчука, доходимо висновку, що становлення світогляду майбутнього фахівця правничої галузі передбачає формування власної системи цінностей і переконань, пов'язаної з усвідомленням відповідальності за результати своєї діяльності,

притаманні особистості майбутнього юриста, який самоактуалізується і самоутверджується. У контексті модернізації юридичної освіти відзначимо ще одну важливу особливість аксіологічного підходу. Аксіологічне ставлення до правових норм і орієнтація особистості у світі демократичних громадянських цінностей створюють підґрунтя для становлення світогляду юриста, компетентностей професійної правничої діяльності. Означене ставлення визначає особистісну систему професійних цінностей юриста і спрямовує його діяльність на професійний саморозвиток упродовж усього життя.

У контексті нашої наукової концепції наголошуємо, що гуманістичні цінності правового суспільства необхідно розглядати як феномени, котрі спрямовують освітню, практичну і науково-дослідну роботу студентів юридичних факультетів. У сфері правничої освіти континуум цінностей можна представити такими напрямками: демократичні цінності та ідеали, які стають підґрунтям фахової юридичної освіти; громадянські цінності, які пов'язані з правовими аспектами функціонування суспільства і спрямовують фахову діяльність, відображаючи ідеал юриста; загальнолюдські й національні цінності, що слугують моральною основою поведінки здобувачів освіти, виражаючи соціальні, правові та моральні імперативи Української державності.

Вагомим чинником упровадження **компетентнісного підходу** до вищої освіти вважаємо входження України до Болонського процесу. На його основі розроблення і прийняття загальноєвропейських кваліфікаційних стандартів, в основі яких покладено компетентнісний підхід. Цей процес передбачає формування системи компетентностей для успішного життя особистості, її навчання та професійної реалізації. Необхідність реалізації **компетентнісного підходу** зумовлена також стрімкою загальною комп'ютеризацією населення. Людині потрібні навички критичного мислення з метою розумного використання інформації і контролювання потоку інформації.

Компетентнісний підхід спрямовує освіту на формування цілої системи компетентнос-

тей, якими повинні оволодіти студенти під час навчання. І. Бургун зазначає, що актуальність упровадження в освітню практику України компетентнісного підходу зумовлена зовнішніми і внутрішніми чинниками. До цих чинників науковець відносить стрімкий соціальний, технологічний і політичний розвиток світу, який вимагає від майбутніх фахівців володіння певними якостями і вміннями (бути гнучким, мобільним, уміти презентувати себе на ринку праці; використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем; ухвалювати нестандартні рішення й нести за них відповідальність; володіти комунікативною культурою, уміти працювати в команді; уміти виходити з будь-яких конфліктних ситуацій; уміти здобувати, аналізувати інформацію, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення; бути здатним до багаточисленних альтернатив, запропонованих сучасним життям) [3].

Основні положення компетентнісного підходу до вищої освіти обґрунтовано у «Проекті ТЮНІНГ» (TUNING Project), Проєкті Європейської комісії «Налаштування освітніх структур в Європі», у документах міжнародних організацій: ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Ради Європи, ПРООН, Організації європейського співробітництва та розвитку, Міжнародного департаменту стандартів, Кабінету Міністрів України «Національна рамка кваліфікацій» (2011), Міністерства освіти і науки України «Методичні рекомендації розроблення стандартів вищої освіти» (2016, 2025).

У Концепції розвитку юридичної освіти (2020) визначається мета юридичної освіти – формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання суспільних відносин. Здобувачі юридичної освіти повинні бути готові до захисту прав людини та основоположних свобод, утвердження верховенства права, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, співпереживання та дотримання високих етичних стандартів [10].

Стандартом вищої освіти в галузі знань 08 «Право» бакалаврського та магістерського рівнів закріплено перелік компетентностей здобувача вищої освіти за вказаним фахом, зокрема інтегральних, загальних і спеціальних [15]. Професійна компетентність майбутнього юриста, окреслена Стандартом як здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання у сфері права з розумінням природи і змісту основних правових інститутів, а також меж правового регулювання різних суспільних відносин, – динамічна якість фахівця, що змінюється від початкового рівня через фундаментальний до вищої своєї форми професійної майстерності, піддаючись постійним трансформаціям, розвиваючись, збільшуючи свій потенціал. Нами вибрано підхід, де розвиток професійної компетентності здійснюється у співвідношенні з навчальними дисциплінами і видами освітньої діяльності, у рамках яких вони можуть бути сформовані. Наприклад, загальні компетентності, що визначають фундаментальність освіти, формуються під час вивчення циклу загальної підготовки майбутнього юриста і забезпечують, зокрема, здатність реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Спеціальні фахові предметні компетентності формуються навчальними дисциплінами циклу професійної підготовки майбутнього юриста, забезпечують його готовність до вирішення професійних завдань, як, зокрема, здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право, оволодіння алгоритмами правничої діяльності, як здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції; консультивати громадськість із правових питань, зокрема можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання

норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації та ін.

Саме розвиток набору інтегральної, загальних та спеціальних фахових предметних компетентностей дасть змогу юристам гнучко орієнтуватися у змінних умовах праці, бути готовими до продовження освіти, до перекваліфікації, самоосвіти і саморозвитку. Зміст цих груп визначається такими інтегративними факторами, як соціально-економічний стан суспільства і тенденції світового розвитку та особливості професійної діяльності.

Акмеологічний підхід до розв'язання проблеми самоосвітньої діяльності у процесі професійної підготовки майбутнього юриста засобами неформальної освіти визначає спрямованість особистості на розкриття всіх її потенційних можливостей, досягнення вершин професійної майстерності; розкриває закономірності розвитку і саморозвитку зрілої людини, вивчає закономірності самовдосконалення, самокорекції і самоорганізації фахової діяльності під впливом нових вимог. Професійна правнича діяльність майбутніх юристів передбачає їхню готовність до рефлексії, самооцінки результатів своєї діяльності. Це дасть змогу здійснювати аналіз власних правничих професійних досягнень та виявляти недоліки з метою їх усунення, а також спонукатиме до саморозвитку та самовдосконалення. Зазначене явище характеризує **акмеологічний підхід** до підготовки майбутніх юристів.

«Акме» (від грец. «акме» – найвищий ступінь, вершина чого-небудь) – період найвищого злету, розвитку, розквіту творчої діяльності. Акмеологія – «наука про закономірності, умови, фактори і стимули, що сприяють чи заважають самореалізації творчих потенціалів зрілих людей у процесі саморуху до вершин професіоналізму і продуктивної утворюючої діяльності, яка втілюється в соціально значимих продуктах культур»; «наука про закономірності розвитку та функціонування найвищої творчої діяльності людини». **Акмеологічний підхід** передбачає вивчення особистості з погляду розвитку самоактуалізації її творчого потенціалу, самовдосконалення, самостійної професійної діяльності, системи підвищення кваліфікації. В основі самороз-

витку і самоорганізації є потреба людини в нових досягненнях, прагнення до успіху та вдосконалення, активна життєва позиція, віра у свої можливості. Особистісний і професійний саморозвиток необхідно розглядати в тісному взаємозв'язку, оскільки вони взаємозумовлюються. Готовність до професійного саморозвитку юриста ми осмислюємо як системну якість діяльності фахівця правничої галузі, що включає якісні новоутворені особистісні риси та особливості його професійної праці.

Опора у професійній підготовці майбутніх юристів на **акмеологічний підхід** створює передумови для:

- спрямування майбутніх юристів на самопізнання і визначення напрямів особистісного та професійного саморозвитку і самовдосконалення;
- інтенсифікації процесу професійного становлення студентів за допомогою інтеграції загальноосвітньої і професійної підготовки;
- інтеграції на єдиній технологічній основі дисциплін циклу професійної підготовки майбутнього юриста;
- поглиблення практичної професійної спрямованості контексту їхньої підготовки в закладах вищої освіти.

Неформальна освіта, на нашу думку, нині – це потужний чинник особистісного і професійного саморозвитку, ознака науково-технічного прогресу, який потребує постійного опанування новітніми технологіями, заснованими на інноваційних знаннях; це вимога інформаційного суспільства, головною рисою якого є постійні оновлювальні знання. Людина в усі періоди свого життя здатна набувати нових знань, розширювати світогляд, оволодівати новими і сумісними професіями. Засоби неформальної освіти: штучний інтелект, комп'ютерне, дистанційне навчання, відеолекції, інтерактивні підручники, навчальні програми з найкращими науковцями доступні студентам та становлять джерело духовного та інтелектуального імпульсу, котрий спонукає до самоосвітньої діяльності особистісного і професійного характеру.

Основним принципом **діяльнісного підходу** в нашому дослідженні є принцип свідо-

мої творчої активності, який полягає у розумінні людини як ініціативного та свідомого творця свого життя і діяльності. Він передбачає самоорганізацію студентів, власного особистісно-розвивального простору, в якому відбувається усвідомлення особистісного та професійного зростання на основі освоєння і прийняття змісту юридичної освіти, оволодіння здатністю ідентифікації правової проблеми та її вирішення на основі принципів права, умінням застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи. Ці складники активної самоосвітньої діяльності сприяють поступовому становленню творчо оригінального індивідуального стилю професійної діяльності. Реалізація принципу свідомої творчої активності полягає у визнанні домінуючої ролі суб'єктів діяльності, у визначенні траєкторії руху до професіоналізму, у виборі засобів і методів професійного розвитку, визнанні наявності у людини необмежених можливостей до особистісного розвитку, власного творчого потенціалу як джерела неперервної самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення.

Готовність до професійного саморозвитку майбутнього юриста – це якість, яка передбачає усвідомлений та цілеспрямований процес як особистісного, так і професійного самовдосконалення для професійної самореалізації у процесі якісного здійснення правничої діяльності з метою реалізації фахових вимог. Готовність до професійного саморозвитку майбутнього юриста виступає цілеспрямованим процесом підвищення рівня його професійної компетентності та розвитку особистісних професійно значущих якостей з урахуванням соціальних вимог та умов професійної діяльності і власної програми розвитку.

Аналіз сутності готовності до професійного саморозвитку майбутнього юриста дає змогу виділити такі її структурні компоненти:

- ціннісно-мотиваційний структурний компонент, який включає: систему цінностей та мотивів, що впливають на визначення спрямованості саморозвитку особистості правника;

- когнітивний структурний компонент, який охоплює комплекс знань про сутність,

особливості особистісно-професійного саморозвитку юриста;

- діяльнісний структурний компонент, що представлений сукупністю умінь, здатностей та здібностей, що дають змогу ефективно та успішно здійснювати власний особистісно-професійний саморозвиток;

- рефлексивний структурний компонент як розуміння ним специфіки власної самооцінки та самоконтролю особистих учинків та дій, їх рефлексія.

Сьогодні створюється єдиний світовий освітній простір для демократичної освіти, яка ґрунтується на засадах нової філософії ХХІ ст., яка відстоює самостійне незалежне мислення особистості, її готовність до прийняття й розуміння думки іншого, а також спрямованість людей на об'єднання, згуртування для досягнення миротворчих цілей і добробуту громади, держави, суспільства, зауважує В. Луговий [11, с. 8]. Такому підходу найбільше сприяє неформальна освіта. Вона забезпечує відродження традицій громадянської освіти, провідних шляхів подолання проблеми соціального та освітнього відчуження; перенесення ідеї особистісного самовдосконалення у нові контексти і створення оптимальних умов для саморозвитку юристів; активний розвиток та підтримка навчальної діяльності осіб різного віку.

Технологічний підхід до розв'язання проблеми формування готовності до самоосвітньої діяльності у процесі професійної підготовки майбутнього юриста засобами неформальної освіти як теоретичний орієнтир вивчає та розробляє мету, зміст, методи навчання, проєктує педагогічні процеси. У нашому дослідженні технологічний підхід є механізмом здійснення процесу формування готовності майбутніх юристів до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти як сукупності мети, змісту, методів та засобів гарантованого досягнення результатів, що планувалися, за умови функціонування всіх особистісних, інструментальних та методологічних засобів. До структури технології навчання входить система педагогічних методів, прийомів і способів цілеутворення, планування, організації і здійснення контролю, корекції та оцінки навчально-пізнавальної

діяльності, а функції технології навчання полягають в її орієнтації на отримання інтегративного результату навчання, що характеризується високою якістю і максимальною кількістю засвоєння навчальної інформації, динамікою, напруженістю, варіативністю навчання, а також універсалізацією знань, умінь і способів діяльності.

В аспекті реалізації **технологічного підходу** корисним є зарубіжний досвід неформального навчання. Професійні асоціації правників організують семінари, вебінари, курси з міжнародного права, етики, новітніх технологій. Європейський досвід неформальної освіти юристів включає тренінги, семінари, майстер-класи, вебінари та онлайн-курси від неурядових організацій, приватних провайдерів, а також програми на кшталт Street Law для підвищення правової обізнаності, що доповнює формальну освіту, фокусуються на практичних навичках (юридичні клініки, симуляції судових процесів) та відповідають вимогам безперервного навчання (lifelong learning) європейських систем. Програми Street Law: навчання громадськості основам права, що розвиває навички комунікації та застосування знань. Цей досвід важливий для розвитку людського капіталу та адаптації до глобальних викликів, особливо для юристів, які постійно оновлюють знання у мінливому правовому полі.

Висновки. Таким чином, розгляд сучасних теоретичних положень професійної освіти дав змогу дійти висновку про те, що найдоцільніше використовувати **міждисциплінарний, системний, особистісно орієнтований,**

аксіологічний, компетентнісний, акмеологічний, діяльнісний, технологічний наукові підходи до розв'язання проблеми формування готовності до самоосвітньої діяльності у процесі професійної підготовки майбутнього юриста засобами неформальної освіти. Процес професійного саморозвитку майбутніх юристів відповідно до вище зазначених підходів буде ефективним, якщо він удосконалюватиметься і матиме цілісний характер. Показниками сформованої готовності до професійного саморозвитку юриста є: рефлексія, загальні та спеціальні фахові компетентності, здатність до саморозуміння, сформована цінність саморозвитку, постійне прагнення до власної самоактуалізації, мотивація до вдосконалення професійної діяльності, здатність до власної самореалізації, загальні та організаційні вміння, комунікативні здібності. В Україні в процесі формування освітньої політики надавалася перевага формальній освіті, а неформальній не надавалося практично жодної уваги. Освіта впродовж життя робить неформальну та формальну освіту рівноправними учасниками процесу навчання. Особливості організації неформальної освіти, її гнучкість дають змогу розв'язувати найрізноманітніші освітні завдання: проблеми професійної підготовки дорослих, створення демократичного суспільства, виховання громадянина.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у розробленні організаційних форм і моделей розвитку особистісно-професійного потенціалу майбутніх юристів в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Українська освіта: пошук нових стратегій мислення. *Міжнародні синергетичні читання*, 12–13 грудня 2003 р. / уклад.: В. П. Андрущенко та ін. Київ : Знання України, 2003. 64 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ : ІЗМН, 1998. 203 с.
3. Бургун І. В. Актуальність упровадження компетентнісного підходу в освітню практику. URL: <http://www.nbu.gov.ua>
4. Вішнікіна Л. П. Педагогічне моделювання як основа проектування освітніх процесів. *Імідж сучасного педагога*. 2008. № 7–8 (86–87). С. 80–84.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
6. Докучаєва В. В. Теоретико-методологічні основи проектування інноваційних педагогічних систем : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2007. 481 с.
7. Дубасенюк О. А. Методи науково-педагогічного дослідження у загальній системі методологічного становлення молодих дослідників. *Нові технології навчання*. 2016. Вип. 89. Ч. II. С. 21–26.
8. Зязюн І. А. Концептуальні засади освіти в Україні. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2000. № 1. С. 3–12.

9. Колот А. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. С. 18–22.
10. Концепція розвитку юридичної освіти. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html
11. Луговий В. І. Становлення безперервної освіти в країнах економічного співробітництва і розвитку. *Вища освіта України*. 2008. № 4. С. 7–9.
12. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва. Харків : Ранок, 2006. 256 с.
13. Науково-педагогічне дослідження : навчальний посібник / уклад.: Н. Н. Чайченко, О. М. Семенов, Л. М. Артюшкіна, О. М. Рудь. Суми : СОІППО, 2015. 190 с.
14. Словник української мови : в 11 т. Т. 6. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. 830 с. URL: http://ukrlit.org/slovnuk/slovnuk_ukrainskoi_movu_v_11_tomakh/%D0%BF%D1%96
15. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 № 644. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf>
16. Шинкарук В. І. Філософський словник. Київ : Головна редакція Української Радянської енциклопедії, 1986. 796 с.
17. Judge A. Conference Paper. *1st World Congress of Transdisciplinarity, Union of International Associations*. URL: <http://www.uia.org/uiadocs/aadocnd4.htm>
18. Tuning Educational Structures in Europe. 2000. URL: <http://tuning.unideusto.org/tuningeu>

References

1. Andrushchenko, V. P. (2003). *Ukrainska osvita: poshuk novykh stratehii myslennia. Mizhnarodni synerhetychni chytannia*. [Ukrainian Education: Searching for New Thinking Strategies. International Synergistic Readings] Kyiv: T-vo "Znannia" Ukrainy. 64 s. [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. (1998). *Osobystisno zoriientovane vykhovannia*. [Personality-oriented education]. Kyiv : IZMN. 203 s. [in Ukrainian].
3. Burhun, I. V. Aktualnist uprovdzhennia kompetentnisnogo pidkhodu v osvitniu praktyku. [The relevance of implementing a competency-based approach in educational practice]. Retrieved from: <http://www.nbu.gov.ua> (access date: 26.01.2026). [in Ukrainian].
4. Vishnikina, L. P. (2008). Pedahohichne modeliuвання yak osnova proektuvannia osvitnikh protsesiv. [Pedagogical modeling as a basis for designing educational processes]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. [The image of a modern teacher]. 7–8 (86–87), 80–84. [in Ukrainian].
5. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk*. [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid. 374 s. [in Ukrainian].
6. Dokuchaieva, V. V. (2007). *Teoretyko-metodolohichni osnovy proektuvannia innovatsiinykh pedahohichnykh system : dys. d-ra ped. nauk : 13.00.01*. [Theoretical and methodological foundations of designing innovative pedagogical systems: Doctor of Pedagogical Sciences dissertation: 13.00.01]. Luhansk. 481 s. [in Ukrainian].
7. Dubaseniuk, O. A. (2016). *Metody naukovo-pedahohichnoho doslidzhennia u zahalnyi systemi metodolohichnoho stanovlennia molodykh doslidnykiv*. [Methods of scientific and pedagogical research in the general system of methodological formation of young researchers]. *Novi tekhnolohii navchannia*. [New teaching technologies]. *IITZO MON Ukrainy*. Kyiv. 89. II. S. 21–26. [in Ukrainian].
8. Ziaziun, I. A. (2000). *Kontseptualni zasady osvity v Ukraini*. [Conceptual foundations of education in Ukraine]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*. [Pedagogy and psychology of vocational education]. 1. S. 3–12. [in Ukrainian].
9. Kolot, A. (2014). *Mizhdystsypinaryni pidkhid yak peredumova rozvytku ekonomichnoi nauky ta osvity*. [Interdisciplinary approach as a prerequisite for the development of economic science and education]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. [Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv]. S. 18–22. [in Ukrainian].
10. *Kontseptsiia rozvytku yurydychnoi osvity*. [Concept of development of legal education]. Retrieved from: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html (access date: 26.01.2026). [in Ukrainian].
11. Luhovyi, V. I. (2008). *Stanovlennia bezperervnoi osvity v krainakh ekonomichnoho spivrobitnytstva i rozvytku*. [The formation of continuing education in the countries of economic cooperation and development]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. [Higher education of Ukraine]. 4. S. 7–9. [in Ukrainian].
12. Masol, L. M. (2006). *Metodyka navchannia mystetstva*. [Methodology of teaching art]. Kharkiv.: Vesta: Vydavnytstvo "Ranok". 256 s. [in Ukrainian].

13. Naukovo-pedahohichne doslidzhennia : navchalnyi posibnyk dlia mahistrantiv (2015). [Scientific and pedagogical research: a textbook for master's students] / red. N. N. Chaichenko, O. M. Semenoh, L. M. Artiushkina, O. M. Rud. Sumy : SOIPPO. 190 s. [in Ukrainian].
14. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. (1970–1980). Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes. / red. I. K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka, Retrieved from: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BF%D1%96 [in Ukrainian].
15. Standart vyshchoi osvity pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity haluzi znan 08 Pravo, spetsialnosti 081 Pravo. [Standard of higher education of the first (bachelor's) level of higher education in the field of knowledge 08 Law, specialties 081 Law]. 20.07.2022. 644. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf> [in Ukrainian].
16. Shynkaruk, V. I. (1986). Filosofskyi slovnyk. [Philosophical dictionary]. Kyiv: Holovna redaktsiia Ukrainskoi Radianskoi entsyklopedii. 796 s. [in Ukrainian].
17. Judge A. Conference Paper. 1st World Congress of Transdisciplinarity. Union of International Associations. Retrieved from: <http://www.uia.org/uiadocs/aadocnd4.htm>
18. Tuning Educational Structures in Europe. (2000). Retrieved from: <http://tuning.unideusto.org/tuningeu>

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026